

Отримано: 15.04.2021 р.

Прорецензовано: 28.04.2021 р.

Прийнято до друку: 10.05.2021 р.

e-mail: yaroslavbondarchuk@gmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2021-32-85-89

Бондарчук Я. Дипломатичні практики В'ячеслава Липинського в оцінках істориків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2021. Вип. 32. С. 85–89.

УДК: 930.2

Ярослав Бондарчук

ДИПЛОМАТИЧНІ ПРАКТИКИ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО В ОЦІНКАХ ІСТОРИКІВ

У статті розглянуто стан дослідження діяльності В. К. Липинського на посаді посла в українському представництві спочатку в Австро-Угорщині, згодом – в Австрії. Окреслено коло авторів, які вивчали/ вивчають зазначену проблематику, в історіографічному представленні обговорено ключові аспекти (мотиви призначення В. Липинського, його участь у формуванні особового складу посольства, коло питань, які вирішував посол, причини полишення посади), які опрацьовано в спеціальній літературі.

Ключові слова: історіографія, липинськознавство, В. К. Липинський, дипломатія.

Yaroslav Bondarchuk

DIPLOMATIC PRACTICES OF VIACHESLAV LYPYNSKYI IN THE ASSESSMENTS OF HISTORIANS

In recent years, researchers are increasingly focused on the Viacheslav Lypynskyi (Ukrainian politician, theorist of Ukrainian conservatism) : from practical political actions to a detailed study of theoretical reflections. They interested in various vectors of Lipin studies. It should be noted that V. Lypynskyi became sufficiently studied in recent years as the head of the Ukrainian Embassy in the Austro-Hungarian Empire. Scientists, on the work of which drawn attention in the relevant topic: Igor Ducks, Igor Girich, Tatyana Ostashko, Irina Interim and others. This article is aimed at summing a certain result in the long run of scientists. The article is trying to collect, analyze, explore and outline certain results in the historiographic study of the place of V. Lypynskyi in the international politics of the Ukrainian state. The main submers are considered, which researchers studied in the context of the activities of V. Lypynskyi as ambassador during their work from 1918 to 1919. The topics of scientific research were especially studied: Embassy staff (appointment, the appointment of those who are responsible for certain sectors and criticism of personnel by opponents, both from among the government and the social democratic forces); The struggle for territorial encroachments and at the same time ratification of Beresia Agreement (peace treaty between the Ukrainian People's Republic on the one hand and German, Austria-Hungarian, Ottoman Empires and the Bulgarian kingdom of the other side). The strong Polish diaspora prevented the joining of the Kholm region and part of the smashes in the Ukrainian state. Also, the activity that puts themselves the goal of helping the prisoners of war in concentration camps and citizens of Ukraine, which were in Austria – Hungary); Lypynskyi's care from the post of Representative of Ukraine in Vienna (comes to power in Kiev in November 1918, the directory of UNR and the inability to find a common language with new government structures). As a result of scientific research, we conclude that this topic is sufficiently studied. Most scientific works used during the writing of the article are combined into a positive assessment of the role of V. Lipinsky as ambassador.

Key words: *Historiography, Lypynskyi studies, V. Lypynskyi, diplomacy.*

За майже 100 років дослідження постаті В'ячеслава Казимировича Липинського підготовлено декілька сотень студій, в яких продемонстровано різні аспекти його громадсько-політичної діяльності та поглядів як історика, політичного мислителя. Один із напрямків липинськознавства становить його праця в дипломатичному корпусі Української Держави 1918 р., коли він представляв її інтереси на посаді посла в Австро-Угорщині, а після її розпаду та зречення Павла Скоропадського від влади – відповідно посла УНР в новоутвореній Австрійській державі. Відтак вважаємо за потрібне підбити підсумки напрацювань зі вказаного питання для кращого розуміння досягнутого та окреслення дискусійних й недостатньо вивчених питань. Отже, метою статті є історіографічний аналіз спеціальних праць, що стосуються зазначеної проблеми.

Дослідження вказаного напрямку до певної міри є непростим. Причиною цього є те, що В. Липинський не залишив по собі текстів, в яких би рефлектував з приводу української дипломатичної місії у Відні та бачення своєї ролі в цьому питанні [9, с. 102]. Дослідники цього аспекту постають перед проблемою браку джерел. Тому за основу для вивчення відповідної проблематики зазвичай служить аналіз мемуарів представників дипломатичного корпусу, листування між керівником зовнішньополітичного відомства Української Держави Дмитром Дорошенком та послом, супутні документи, що стосуються діяльності посольства в 1918 – 1919 рр. Відтак, у спеціальній літературі деякі аспекти діяльності В. Липинського як дипломата, який представляв інтереси державних утворень доби Української революції, знайшли висвітлення. Окремі аспекти діяльності В. Липинського в цій ділянці висвітлено у студіях А. Буравченко, Т. Заруди [1], Т. Осташко [10], І. Гирича [3], І. Дацківа [4 – 6] та дисертаційних дослідженнях І. Передерій [12], О. Приймак [13], С. Фіцик [14] та ін.

Важливим питанням, яке піднято в історіографії, є проблема мотивації. Чому саме В. Липинського було обрано керівником українського посольства? У праці Д. Дорошенка «Історія України (1917 – 1923)» та в більш пізніх роботах липинськознавців, які розмірковували подібним чином, відзначено, що він як ніхто інший підходив на цю посаду. «Довгий час жив в Австрії, добре був обізнаний з польською справою, становищем західноукраїнських земель. З огляду на виразне бажання австро-угорського уряду змінити Берестейський договір у не вигідний для українських інтересів напрямку та з огляду на відносини галицько-буковинські, пост українського посла у Відні справедливо вважався відповідальним та важким, тому цей пост було запропоновано В. Липинському. Хоч його присутність була дуже потрібна й у Києві, як людини впливової в кругах українських хліборобів. Авторитет його був настільки високим, що ім'я В. Липинського незмінно фігурувало в усіх комбінаціях складу нового Кабінету Міністрів, як кандидата на пост міністра закордонних справ від якого він відмовився пославшись на причини громадського та особистого характеру» [7, с. 104 – 105]. Проте, у дисертаційній роботі Софії Фіцик знаходимо й відмінну думку: «[...] Якщо відкинути всі позитивні оцінки призначення на посаду посла особу, яка до цього жодним чином не була пов'язана з дипломатичною роботою, та ще й в одну із найважливіших для української сторони столиць, стало явною демонстрацією кроку назустріч В. Липинському» [14, с. 90].

Як вважають сучасні дослідники проблеми, австро-угорський напрям зовнішньої політики Української Держави вимагав значних зусиль вітчизняних дипломатичних структур [5, с. 95]. Сам П. Скоропадський надавав місії ключового значення [7, с. 103]. Таким чином, головними напрямками діяльності В. Липинського у Відні було налагодження взаємовигідних стосунків між державами та розв'язання проблем та ускладнень, що поставали у двосторонніх взаєминах.

Усі автори сходяться в тому, що В'ячеслав Казимирович виконував свої обов'язки з величезною цілеспрямованістю та самовіддачею. У статті Ігоря Дацківа відзначено, що посол від самого початку поставився до формування своєї «команди» дуже відповідально. До неї потрапили І. С. Токаржевський-Карашевич – радник посольства, В. І. Полетика – старший секретар, М. А. Біленький – секретар, С. С. Ванькович – аташе, А. Марцинчик – аташе, А. Жук – відповідальний у справах українців-репатріантів, М. Троцький – співробітник, В. Щербаківський – аташе у справах освіти та М. П. Савур-Ципріянович – ст. урядовець, майбутній особистий секретар В. Липинського [4, с. 379]. Наголошено, що такий склад посольства піддавався критиці з боку преси. Зокрема, Ігор Гирич на підтвердження зазначеного навів позицію впливової київської газети «Нова Рада», яка називала посольство «неукраїнським за складом», мотивуючи цей закид присутністю у його штаті римо-католиків [3, с. 197]. В'ячеслав Казимирович вимагав від Д. Дорошенка домогтися скасування брехливої погослки. Так само амбасадор вчинив із публікаціями у «Відродженні» (перша щоденна безпартійна демократична газета, заснована редакційно-видавничим відділом Військового міністерства УНР), де заявлялося про міфічну зраду в українських посольствах [3, с. 197].

Додамо також ще те, що В. Липинський зазнавав критики і з боку високопосадовців гетьманської адміністрації. Наприклад, прем'єр-міністр Федір Лизогуб та заступник міністра закордонних справ Української Держави Олександр Палтов не бажали йти на компроміс у питанні галицьких військових формувань в Українській Державі, оскільки мали російську культурну та політичну орієнтацію [3, с. 205].

І. Дацків наголосив, що всі критичні оцінки з боку представників українського політикуму В. Липинський сприймав не стільки на особистий рахунок, скільки як спробу підірвати авторитет влади Української Держави. Окрім того, закиди в бік польського походження посла не могли пройти

повз нього. Не можна сказати, що вони зачепили його особисто, оскільки критика опонентів була збудована на піску – всі знайомі з його поглядами знали про його широке розуміння поняття української нації (принцип територіалізму), в якому знаходилося місце й для поляків. Всією своєю попередньою громадсько-політичною роботою та інтелектуальним доробком він власне й доводив, що поляки можуть і повинні бути не гіршими патріотами та державотворцями України, ніж самі українці [5, с. 95].

Як вважає І. Гирич, головним завданням посольства В. Липинського стала ратифікація Брест-Литовського мирного договору 1918 р. В умовах договору чітко прописувалося входження Холмщини до меж Української Народної Республіки. Посол розумів, що через значний польський тиск та слабкі українські сили в цьому регіоні домогтися виконання пункту угоди буде вкрай складно. І. Гирич констатує, що В. Липинський розумів більшу важливість для соборної України Галичини, аніж Холмщини. Тому головна його порада міністрові закордонних справ полягала в можливій передачі полякам третини Холмщини, де переважав польський складник, в обмін на утворення Австро-Угорщиною коронного українського краю в Галичині [3, с. 199].

Тетяна Осташко відзначає неготовність Відня сприйняти деякі його умови та як наслідок – постійне відстрочення підписання, а згодом і взагалі прагнення домогтися перегляду окремих положень. Особливо це стосувалося питання Холмщини та частини Підляшшя, що мали увійти до складу Української Держави. Причину такої зміни вектору історики бачать в активній протидії польських політичних кіл, що стримували Відень від остаточної ратифікації договору [10, с. 660].

І. Дацків відзначає безкомпромісну позицію В. Липинського, про мотиви якої відомо, наприклад, з листування із Д. Дорошенком. У цьому епістолярії український посол у Відні наголошував на неможливості відступу з прописаних у Брест-Литовському договорі позицій, а в разі можливих ультиматумів зі сторони австрійського уряду пропонував відкликати посольство з Австро-Угорщини. За словами дослідника, «...цей крок міг сильніше вдарити по австро-угорській стороні, ніж по українській у зв'язку з більшою зацікавленістю в економічних зносинах» [5, с. 96].

До схожого висновку приходять також Ірина Передерій. «Амбасадор, як міг, намагався протидіяти польському зазіханню на Холмщину. Намагався пояснити необхідність «рішучих протестів» та ніяк не погоджувався на «мовчазне прийняття рішення майбутнього міжнародного конгресу» [12, с. 260].

У спеціальних публікаціях звернено увагу на ще одну сферу діяльності В. Липинського-дипломата – вирішення проблем українських військовополонених в Австрії. Так, зокрема, Іван Патер встановив, що завдяки клопотанням посла у 1918 р. з табору Фрайштадт (Верхня Австрія) було евакуйовано до України 3000 військовополонених [4, с. 383]. У дисертації І. Передерій сюжет про розв'язання В. Липинським проблем українських військовополонених розглянуто докладно. Зокрема показано, що заходами посла підготовлено звернення до віденського уряду, в якому йшлося про потребу перебування усіх полонених українців в одному таборі (вищезгаданий Фрайштадт), встановлення кращих умов утримання, ніж для росіян (це пояснено тим, що Україна була союзною державою, в той час, як Росія, – нейтральною) та встановлення патронату над репатріантами з боку австро-угорської влади та українського посольства [12, с. 254 – 256]. У спільній праці Анатолій Буравченка та Тараса Заруди досліджено окремі заходи В. Липинського для покращення добробуту українських військовополонених та надання їм допомоги у поверненні на Батьківщину. При цьому, як зауважують вище названі автори, до уваги брався не лише гуманітарний аспект репатріації, а й те, що з полону мали бути повернені чимало з полонених, які володіли фаховими кваліфікаціями, і яких потребувала економіка України [1, с. 184]. І. Передерій звертає увагу й на успішні спроби українського посольства у Відні налагодити надання позик представникам різних українських установ, культурно-просвітніх товариств, земських управ, навчальних закладів, котрі приїздили до Австро-Угорщини для закупівлі матеріалів, обладнання тощо [12, с. 255].

Падіння Української Держави та встановлення нового політичного режиму Директорії УНР почали ускладнювати процес роботи посольства у Відні. І. Гирич констатує недовіру між республіканським урядом та В. Липинським. Зокрема, наклепницька інформація про пропольську дипломатичну позицію посла та нібито інформування ним Антанти про українські справи призвели до звернення В. Липинського до МЗС з проханням провести розслідування для з'ясування достовірності висунутих проти посла звинувачень [3, с. 198].

І. Дацків, І. Патер та інші дослідники одноставні в думці про вплив зміни влади в Києві як єдиної причини, що спонукала до залишення В. Липинським посади очільника віденського посольства. Його ставлення до відновленої УНР від самого початку було критичним. До прийняття рішення про розрив зв'язків з республіканською владою В. Липинського підштовхнув безлад, який він побачив в Україні весною 1919 р. під час поїздки до штабу С. Петлюри. А останньою краплею, після якої дипломат припинив здійснювати свої обов'язки керівника українського посольства у Відні, став польовий суд над Петром Болбочаном і його розстріл, який В. Липинський розцінив як узаконене політичне вбивство [4, с. 384; 11, с. 468].

Олена Приймак звернула увагу на ще одну причину залишення В. Липинським посади посла: нецільове використання урядом УНР коштів бюджету. Ще за часів Гетьманату у Віденському державному банку зберігалися кошти військового фонду (50 млн крон). Пильнування за цим фондом покладалося на В. Липинського. Частина функціонерів, які перебували з дорученнями від уряду УНР у Відні, витрачали ці кошти не за призначенням [13, с. 261]. Як зауважив Павло Гай-Нижник, «подібні явища і приховували у собі проблеми в організації та функціонуванні державної влади Директорії УНР» [2, с. 68]. Згодом ці розтрата призвели до судового процесу між В. Липинським та урядом УНР.

Таким чином, у працях сучасних дослідників дипломатичної діяльності В. Липинського продемонстровано цілий спектр проблем, які вирішував В. Липинський як голова дипломатичної місії українських держав 1918 – 1919 рр. у Відні. Показана плідність такої активності, адже для утвердження позицій України на міжнародній арені, зокрема налагодження взаємин з Австрійсько-Угорською монархією, а потім – Австрійською республікою було зроблено чимало. Попри складну зовнішньополітичну ситуацію, в якій перебували Українська Держава 1918 р. та 2-а УНР, В. Липинський використовував всі можливості та домагався неможливого. Показано, що всупереч обставинам, В. Липинський був ригористичним у відстоюванні національних інтересів, прагнув відповідного ставлення до України зі сторони закордонних партнерів. Передчасний відхід з посади посла багато в чому не дав зреалізувати задумане. При тому перспективним напрямком в дослідженнях відповідної проблематики уявляється продовження джерельної евристики, що дало б змогу залучити нову інформацію про дипломатичну діяльність В. Липинського.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буравченков А. Заруда Т. Деякі аспекти дипломатичної діяльності В. Липинського в період Гетьманату. В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: [Матеріали Міжнародної наук. конф. з нагоди 110 роковин з дня народження вченого, Київ – Луцьк – Кременець, 2–6 червня 1992 р.]. Київ; Філадельфія, 1994. С. 180–192.
2. Гай-Нижник П. «Супруніада»: уряд Директорії проти Фінансової агентури УНР в Німеччині (1919 – 1921 рр.). *Київська старовина*. Київ, 2010. № 1. С. 46–70.
3. Гирич І. В'ячеслав Липинський: хлібороб і жовнір (Співвідношення демократичного і консервативного в його історіософії). Київ, 2019. 312 с.
4. Дацків І. Б. В'ячеслав Липинський біля витоків української дипломатії. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2017. Випуск 20. С. 378–386.
5. Дацків І. Б. Діяльність дипломатичного корпусу гетьманату П. Скоропадського за кордоном. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2011. Випуск 1. С. 93–98.
6. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль, 2013. 621 с.
7. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917–1923 рр. Київ, 2002. Т.1. 352 с.: іл.
8. Дорошенко Д. І. Мое спомини про недавнє-минуле (1914–1920). URL: <https://diasporiana.org.ua/memuari/1586-doroshenko-d-moyi-spomini-pro-nedavnyue-minule/>.
9. Кудряченко А. Дипломатична діяльність і погляди на зовнішню політику В. Липинського. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2011. Вип. 1. С. 100–108.
10. Осташко Т. В'ячеслав Липинський – історик, політик, дипломат. *Україна дипломатична: Науковий щорічник*. Київ, 2003. Вип. 3. С. 656–669.
11. Патер І. Політична і дипломатична діяльність В'ячеслава Липинського: галицькі сюжети. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 457–471.
12. Передерій І. Г. В'ячеслав Липинський у громадсько-політичному та науковому житті України й української еміграції першої третини ХХ століття: дис. ... докт. іст. наук. Київ, 2012. 528 с.
13. Приймак О.О. Громадсько-політична й наукова діяльність Вячеслава Липинського (1882 – 1931 рр.): дис. ... канд. іст. наук. Харків, 2011. 250 с.
14. Фіцик С. О. Погляди В'ячеслава Липинського про державу і право: дис. ... канд. юр. наук. Львів, 2020. 228 с.

References

1. Buravchenkov A. Zaruda T. Deiaki aspekty dyplomatychnoi diialnosti V. Lypynskoho v period Hetmanatu. *Viacheslav Lypynskiy. Istoryko-politohichna spadshchyna i suchasna Ukraina: [Materialy Mizhnarodnoi nauk. konf. z nahody 110 rokovyn z dnia narodzhennia vchenoho, Kyiv – Lutsk – Kremenets, 2–6 chervnia 1992 r.]*. Kyiv; Filadelfiia, 1994. S. 180–192.
2. Hai-Nyzhnyk P. «Supruniada»: uriad Dyrektorii proty Finansovoi ahentury UNR v Nimechchyni (1919 – 1921 rr.). *Kyivska starovyna*. Kyiv, 2010. № 1. S. 46–70.
3. Hyrych I. Viacheslav Lypynskiy: khliborob i zhovnr (Spivvidnoshennia demokratychnoho i konservatyvnoho v yoho istoriosofii). Kyiv, 2019. 312 s.
4. Datskiv I. B. Viacheslav Lypynskiy bilia vytokiv ukrainskoi dyplomatii. *Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny*. 2017. Vypusk 20. S. 378–386.
5. Datskiv I. B. Diialnist dyplomatychnoho korpusu hetmanatu P. Skoropadskoho za kordonom. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Serii: Istorii*. Ternopil, 2011. Vypusk 1. S. 93–98.
6. Datskiv I. B. Ukrainska dyplomatiia (1917–1923 rr.) u konteksti svitovoi istorii. Ternopil, 2013. 621 s.
7. Kudriachenko A. Dyplomatychna diialnist i pohliady na zovnishniu polityku V. Lypynskoho. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2011. Vyp. 1. S. 100–108.
8. Ostashko T. Viacheslav Lypynskiy – istoryk, polityk, dyplomat. *Ukraina dyplomatychna: Naukovyi shchorichnyk*. Kyiv, 2003. Vyp. 3. S. 656–669.
9. Pater I. Politychna i dyplomatychna diialnist Viacheslava Lypynskoho: halytski siuzhety. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. 2009. Vyp. 18. S. 457–471.
10. Perederii I. H. Viacheslav Lypynskiy u hromadsko-politychnomu ta naukovomu zhytti Ukrainy y ukrainskoi emihratsii pershoi tretyny KhKh stolittia: dys. ... dokt. ist. nauk. Kyiv, 2012. 528 s.
11. Pryimak O.O. Hromadsko-politychna y naukova diialnist Viacheslava Lypynskoho (1882 – 1931 rr.): dys. ... kand. ist. nauk. Kharkiv, 2011. 250 s.
12. Fitsyk S. O. Pohliady Viacheslava Lypynskoho pro derzhavu i pravo: dys. ... kand. yur. nauk. Lviv, 2020. 228 s.